

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан філософського
факультету
Іван КАРПЕНКО
“ 30 ” серпня 2024 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Історична антропологія

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 033 «Філософія»

Освітня програма: 033 «Філософія»

вид дисципліни: за вибором

факультет: філософський

2024/ 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету від «21» червня 2024 року _протокол № 11.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Чугуєнко Михайло, кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства.

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства від «20» червня 2024 року протокол № 12.

В.о. завідувача кафедри

Наталія АКСЬОНОВА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Філософія»

Гарант освітньої програми

Наталія ПОПОВА

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету
від «19» червня 2024 року протокол № 10

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програму навчальної дисципліни “Історична антропологія ” складено відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра напрям підготовки «Філософія» (освітні програми «Філософія»)

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Мета курсу– ознайомлення студентів з основами історичної антропології як міждисциплінарної наукової дисципліни, з її історією, засвоєння специфічного категоріально-понятійного апарату, знайомство із сучасними науковими підходами до вивчення історико-антропологічної проблематики.

1.2 Основні завдання вивчення дисципліни

- опанувати категоріально-термінологічний апарат історичної антропології;
- вивчити основні типи культур;
- уміти вести міжкультурний діалог.

У ході вивчення дисципліни мають сформуватися такі загальні та спеціальні компетентності, відповідно до тимчасового стандарту освітньо-професійної програми «Філософія»:

ЗК2. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК3. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел. ЗК4. Здатність бути критичним і самокритичним. ЗК14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ФК5. Здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення. ФК6. Здатність викладати міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано. ФК7. Здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки.

ФК10. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики

1.3 Кількість кредитів 3

1.4 Загальна кількість годин 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання заочна
Рік підготовки	
3-й	
Семестр	
5-й	

Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота, у тому числі	
40 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

У процесі вивчення курсу «Історична антропологія» студенти повинні

Знати:

- Основні етапи становлення історичної антропології як науки;
- Базові поняття історичної антропології;
- Термінологію, якою оперує історична антропологія, зокрема давати визначення таким її фундаментальним поняттям;
- Історико-антропологічну специфіку різних етнічних культур та цивілізацій, основні культурно-історичні цінності, закономірності функціонування та розвитку людської особистості, зокрема у контексті модернізації традиційних суспільств;
- історичне коріння сучасного (пост)гуманізму.

У процесі вивчення курсу «Історична антропологія» студенти повинні

Уміти:

- Пояснити феномен ментальності як предмету історичної антропології;
- Орієнтуватися в основних концепціях історичної антропології;
- Виявляти історичні корені міжнаціональних і соціальних конфліктів;
- Бути здатним до міжкультурного та міжцивілізаційного діалогу як необхідної передумови збереження етно-культурного розмаїття на планеті.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до ОПП, зокрема: Освітньо-професійної програми «Філософія»:

ПРН7. Розуміти сучасну наукову картину світу, її основні проблеми та суперечності.

ПРН13. Критично оцінювати власну позицію та знання, пор

ПРН17. Мати навички участі в наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії. ПРН18. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН21. Бути спроможним до критичної оцінки і прогнозування суспільно-політичних і культурних подій і явищ на підставі належного обсягу соціально-гуманітарних і професійно-філософських знань, надання консультативних послуг державним установам та громадським організаціям

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Становлення історичної антропології: передісторія та головні наукові школи.

Вступ.

Актуальність вивчення історичної антропології. «Антропологічний поворот» у соціогуманітарних науках. Поняття історичної антропології. Основні етапи розвитку.

Методологічні засади та стратегії історико-антропологічних досліджень. Провідні дослідницькі парадигми, «поврати», підходи. Практичне значення та місце курсу в системі підготовки фахівця у царині філософських та соціогуманітарних наук.

Тема 1. Передісторія історичної антропології.

Традиційні антропологічні вчення: сучасні наукові інтерпретації «Антропотехнології» у ранніх цивілізаціях. Учення про людину в Стародавньому Єгипті та Міжррччі. Китайські традиційні вчення про людину. Індійські традиційні уявлення про людину. Антропологічні вчення античності. Антропологічні вчення Ренесансу. Концепції людини часів Просвітництва та Контрпросвітництва.

Тема 2. Французька історична школа «Анналів».

Соціальні та інтелектуальні передумови. Батьки-засновники та перша генерація школи «Анналів». Марк Блок «Королі чудотворці». «Ремесло історика або а Апологія історії». Люс'єн Февр «Бої за історію».

«Друга генерація» школи «Анналів». Проект «геоісторії» Ф. Броделя. «Застигла історія» Е. Ле Руа Ладюрі. Історія села Монтайю. П. Шоню та його історія «класичної Європи».

«Третє покоління» школи «Анналів». Модернізація теорій ментальностей. Ж. Ле Гофф. Ж. Дюбі.

«Четверта генерація». Р. Шарт'є. Культурна історія читання, письма та освіти. П.Нора. Проект «Місця пам'яті».

Вплив ідей школи Анналів на «нетрадиційну медієвістику» в СРСР та РФ. А. Гуревич. Ю. Безсмертний.

Тема 3. Англо-американська соціальна та культурна історія.

Британська соціальна історія та «культурні студії».

Історичні та інтелектуальні передумови. Британська соціальна історія. «Становлення англійського робітничого класу» Е. П. Томсона. Хоггарт «Культура та суспільство». Р. Уїльямс «Вжитки письменності».

Історико-антропологічні аспекти британських «культурних студій». С. Холл.

«Культуральна історія» П. Бьорка.

Американська соціальна та культурна історія

Нова американська робітнича історія. Л.Монтгомері. Е.Гутман.

РДарнтон. «Велика котяча різанина». Культурне коріння Французької революції. «Поезія та поліція». **«Повернення Мартіна Герра» Земон.**

Тема 4. Мікроісторія як дослідницька перспектива

Італійська мікроісторія. Передумови виникнення.

Речники. Дж.Леві. К.Гінзбург. «Нічні битви». «Сир і хробаки». Еволюція мікроісторії.

Німецька «історія повсякденності». Становлення напряму: історичне коріння та зовнішні впливи.

Х. Медік та його дослідницька програма. Дискусія мікроісториків з представниками Білефельдської школи.

Історія ткацького селища Лайхінген (Х. Медік).

Робітнича історія А.Людтке. Культура та ментальність німецьких робітників за часів кайзера, націоналсоціалізму та східно-німецького соціалізму.

Розділ 2. Провідні напрями сучасних істотко-антропологічних досліджень.

Тема 5. Історія родини.

Виникнення та еволюція історичних студій сім'ї. Теорія сімейних систем. Історія дитинства. Історичні концепції батьківства. Історія материнства.

Тема 6. Культурна історія емоцій.

Попередники культурно-історичних студій емоцій. «Емоціонологія». Ян Плампер. Історія меланхолії Ж.Старобінського. Історія кохання у західній цивілізації (Дені де Ружмон).

Тема 7. Історія насильства.

Історія девіацій та злочинності. Кримінальне насильство та його антропологічне підгрунття.

Антропологія тоталітаризму. Геноцидні студії.

Антропологія Опору.

Неототалітаризм як історико-антропологічний феномен.

Тема 8. Парадигма пам'яті в історичній антропології.

Студії пам'яті: передумови виникнення та еволюція.

М.Хальбвакс «Соціальні рамки пам'яті». А.Варбург та його проект «Мнемозіна».

Я.Ассман «Культурна пам'ять» у ранніх цивілізаціях.

Історична політика. Історико-антропологічні аспекти денацифікації та декомунізації.

«Привидилогія (М. Фішер). Ностальгія за втраченим майбутнім. «Готичне суспільство» і «концентраційне минуле»(Д.Хапаєва).

Тема 9. Інтелектуальна історія та історія ідей.

Кембріджська школа. К. Скіннер. Дж. Покок. С. Пінкер про поступ раціоналізацію в історії.

Інтелектуальна історія чи Історична антропологія інтелектуалів?

Тема 10. Істотко-антропологічні виміри пост- та трансгуманізму.

Історичні та інтелектуальні передумови пост структуралістського повороту в антропології.

Гендерні історичні теорії. Феміністська критика.

Постколоніалістські студії.

Теорії гібридності.

Критика «орієнталізму» у працях Едварда В.Саїда. «Пост-орієнталізм».

Студії підлеглих. «Чи можуть підлегли говорити?»(Гайятрі Ч.Співак).

Історична антропологія на пострадянському науковому просторі: особливості, здобутки, проблеми, перспективи.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин
---------------------	-----------------

Разом	44	16	8								
Усього годин	90	32	16								

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Італійська мікроісторія.	2
2	Історія емоцій: головні теорії та методологічні підходи.	2
3	Історія задоволення	4
4	Дитинство під мікроскопом історичної антропології.	2
5	Історична танатологія. Історія та антропологія смерті.	2
6	Історико-антропологічні студії пам'яті	2
7	Російсько-українська війна: історико-антропологічні виміри.	2
	Разом	16

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Практичне значення та місце курсу в системі підготовки фахівця-філософів..	5
2	Теорія ментальностей: генеза та еволюція.	5
3	Британські культурні студії: головні напрями історико-антропологічних досліджень	5/10
4	Мікроісторія в Італії та Німеччині	5/10
5	Постколоніалістська історична антропологія. Проект історичних студій «підлеглих».	5/10
6	Історична антропологія на пострадянському науковому просторі: особливості, проблеми, перспективи.	5
7	Теорія ментальностей: генеза та еволюція.	5
8	Пост- і трансгуманізм.	5
	Разом	40

6. Індивідуальне навчально - дослідне завдання

Тема контрольної роботи.

Ментальність людини традиційного й модерного суспільств: порівняльний аналіз

7.Методи навчання

Інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемного викладу, евристичний, дискусійні. Методи роботи в умовах дистанційного та змішаного навчання: за умов впровадження карантинних та інших обмежень лекції і семінарські заняття проводяться в он-лайн режимі із застосуванням платформи ZOOM. Видами навчальної діяльності є: відеоконференції, відповіді на питання в чаті. За умов змішаного навчання семінарські заняття, написання контрольної та екзаменаційної роботи проводяться аудиторно.

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

	Діяльність в аудиторії	Онлайн-діяльність
Попередня підготовка	опитування вхідний контроль	ознайомлення або повторення термінології, необхідної для роботи з темою у тестовій формі
Подача нової інформації	презентація; дискусія	відео та текстові лекції література з теми в електронному вигляді
Тренування	обговорення питання-відповіді практичні завдання не на оцінку	виконання інтерактивних вправ робота у малих групах онлайн
Виконання практичного завдання	завдання, що виконуються під час практичних занять	різномірні індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт, відеозапис тощо) робота над спільними документами
Оцінювання	контрольна робота опитування	усна відповідь (відеозапис) виконання практичного завдання письмова робота
Рефлексія	діалог, групове обговорення короткі усні / письмові відповіді на питання	розроблення нотаток до лекцій карти пам'яті підготовка мультимедійних презентацій відповіді на рефлексивні питання
Зворотній зв'язок	групові та індивідуальні консультації • коментарі під час заняття від викладача	консультації у месенджерах та за допомогою e-mail

8. Методи контролю

Оцінка успішності знань студентів здійснюється у формах поточного контролю (виступи на семінарах, контрольні письмові роботи, усного опитування) і підсумкового письмового екзамену. У зв'язку з запровадженням змішаного навчання контроль здійснюється через систему дистанційного навчання Google Classroom у формі тестових та письмових робіт.

Студенти зобов'язані дотримуватись **принципу академічної доброчесності** як у тому, що стосується самостійного виконання навчальних завдань, так і необхідності посилатись на використані джерела та літературу.

Критерії оцінки знань студентів при вивченні дисципліни.

Для оцінки знань студентів використовують такі форми контролю: поточний, контрольні роботи та екзамен.

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення семінарських занять протягом семестру і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Оцінюється рівень знання студентами першоджерел, наукової літератури, вміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання. Студент може набрати від 1 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Підсумковий контроль знань студентів проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Екзаменаційні білети включають три питання: перше і друге спрямовані на встановлення рівня загальної теоретичної підготовки студента і оцінюються максимально по 12 балів кожне; третє передбачає вміння аналізувати документи та літературу, максимальна оцінка – 16 балів. Рівень знань на екзамені оцінюється:

37-40 балів, якщо студент дав правильну та повну відповідь на всі три поставлених питання, міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, демонструє вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком, логіку та аргументованість викладення (наведення прикладів, аналогій, знання головних дат з історії України), вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем;

32-36 балів ставиться студенту, якщо він відповів на всі три запитання, добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел, аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

27-31 ставиться студенту у випадку, якщо він відповів на всі три запитання, в основному опанував теоретичні знання з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але відповідь є недостатньо аргументованою, виявляє неточності, невміння оцінювати факти та явища;

21-26 балів ставиться, якщо всі три питання розкриті неповно та/або логіка відповідей вимагає істотного виправлення;

1-20 балів студент отримує, якщо у відповіді не розкриті по сутності всі три питання, продемонстровано недостатнє знання фактичного матеріалу, наукових визначень, відсутні посилання на першоджерела та рекомендовану наукову літературу;

0 балів студент отримує в разі відсутності відповідей на питання екзаменаційного білету.

Здобувач освіти не допускається до сесії, якщо він/вона не набрав/набрала упродовж семестру 10 балів.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота												Разом	Залік	Сума
Розділ 1						Розділ 2						60	40	100
T1	T2	T3	T4			T5	T6	T7	T8	T9	T10			
6	6	6	6			6	6	6	6	6	6	60	40	100

T1, T2 ... T6 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
		для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100		Зараховано
70-89		
50-69		
1-49		Не зараховано

10. Рекомендована література Основна література

Борисова О. Соціально-історична антропологія. Київ, 2016;

Допоміжна література

Бенькевич Г. А. Витоки емоцій (екскурс в античність): соціокомунікаційний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціальні комунікації*. 2018. Вип. 13. С. 4-9. Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISK_2018_13_3.

Блок М. Апологія історії або ремесло історика. Київ, 2018

Бойко Т. В. Вербальний портрет жінки епохи середньовіччя (на матеріалі поезій міннезангу XII – XIV століть) / Т. В. Бойко // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. - 2009. - Вип. 20. - С. 62-67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2009_20_19.

Бондарук Л. Прямостояння. Українці в особливих таборах ГУЛАГ. Київ, 2022

Вирський Д. Початок сучасності. Друга хвиля глобалізації. Київ, 2022

Дельсж Р. Нариси з історії антропології. Київ, 2018

Домановська Е. Історія та сучасна гуманітаристика. Київ, 2012

Дюпон-Мельниченко Ж .-Б., Ададунов В. Французька історіографія ХХ століття.

Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів.

Львів: Класика, 2001. 170 с.

- <http://lib.pnu.edu.ua/elib/local/sk/sk652797.pdf>

Котляр М. Жорстокий світ давньоруського середньовіччя / М. Котляр // *Україна в Центрально-Східній Європі*. - 2011. - Вип. 11. - С. 87-101. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ucse_2011_11_6.

Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. Історія задоволення. Київ, 2011

Муазі Д. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ. Київ, 2018

Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ, 2014

Пелих М. «От старости дряхл»: літні люди серед сільського населення Гетьманщини у другій половині XVIII ст. (історико-демографічний аналіз). *Краєзнавство*. 2021. № 1

Пінкер С. Добрі янголи людської природи. Чому у світі панувало насильство і чи стало його менше. Київ, 2022

Плакроуз Г., Ліндсей Д. Цинічні теорії про гендер, расу та ідентичність. І чому вони згубні для нас усіх. Київ, 2022

Робак В. Є. Соціально-геронтологічні аспекти сприйняття старості в епоху Середньовіччя.

Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка]. Серія : Педагогіка. 2013. № 1. С. 72-77. Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2013_1_15.

Розчакловування недуги. Локальна традиція. Київ, 2021

Савчук І. Становлення геоісторії як міждисциплінарного напрямку у суспільних науках

Франції у другій половині XX ст. *Український історичний журнал*. 2021. № 2

Сегеда С. Історична антропологія України. Львів, 2021

Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина та дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2018

Чугуєнко М. (Пост)колоніальна війна як предмет сучасної філософії: евристичні можливості постколоніальної теорії / Світоглядний сенс сучасної війни: соціогуманітарні аспекти: монографія / за ред. В.А. Кротюка. Харків: Факт, 2024. С. 51-73.

Цебрій І. В. Концепція куртуазності як суспільно-культурного явища класичного

середньовіччя. *Філософські обрії*. 2016. Вип. 35. С. 89-96. Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FiloFilo_2016_35_11.

11. Інформаційні ресурси

1. Ginzburg C. – Microhistory

<https://www.youtube.com/watch?v=VFh1DdXToyE>

2. Ginzburg C.: Aby Warburg: Morphology and/or History

<https://www.youtube.com/watch?v=6jzvt13xgrk>

3. Ружмон Д. де Любов і західна культура.

https://chtyvo.org.ua/authors/Denis_de_Rougemont/Liubov_i_zakhidna_kultura/

4. Нора П. Історія як захист від політики.

<https://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/117-pier-nora-istoriia-iak-zakhyst-vid-polityky>